

KS. MARCIN WORBS

DUSZPASTERSKA TROSKA KOŚCIOŁA OPOLSKIEGO
O MNIEJSZOŚCI NARODOWE I ETNICZNE
GENEZA – ROZWÓJ – ZNACZENIE

PASTORAL CARE OF THE OPOLE CHURCH FOR NATIONAL AND ETHNIC MINORITIES
GENESIS – DEVELOPMENT – RELEVANCE

Abstract. The pastoral care of the Opole Church for national and ethnic minorities, which demands a considerable amount of sensitivity and prudence, is a particular expression of its respect for the freedom and dignity of every human being. In its concern for the harmonious coexistence of people from different cultures on the basis of reconciled diversity, the Church seeks to serve all the inhabitants of the region of Silesia in the spirit of the Gospel and strives to create an appropriate climate in society for the acceptance of national and ethnic minorities. The numerous experiences of the Church in Opole with regard to minorities are certainly worth reflecting upon and presenting, especially since minority issues often provoke a lot of emotion and generally find little understanding among outsiders. The first part of the article reviews the historical and social circumstances of the organisation of pastoral care for national and ethnic minorities in the Diocese of Opole, primarily for the German minority. Furthermore, the process of establishing rules in this area and their implementation in life is presented. Whereas in the last section the activities of the minority pastoral care are summarised, taking into account its role in the life of the Church and the entire region.

Keywords: the Opole Church; national and ethnic minorities; pastoral ministry; bilingual liturgy; tolerance

Celem niniejszego artykułu jest syntetyczne omówienie kształtowania się i realizowania duszpasterskiej posługi Kościoła opolskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych. Liczne doświadczenia tego Kościoła lokalnego odnośnie do mniejszości z pewnością warte są refleksji i zaprezentowania, tym

---

Ks. prof. dr hab. MARCIN WORBS – profesor nauk teologicznych, doktor filologii germańskiej; Katedra Teologii Liturgicznej, Homiletyki i Komunikacji, Instytut Nauk Teologicznych Uniwersytetu Opolskiego; adres: ul. kard. Kominka 1a; 45-032 Opole; e-mail: mworbs@uni.opole.pl; ORCID: 0000-0001-5647-7906.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

bardziej że problematyka mniejszościowa ciągle jeszcze wywołuje wiele (niepotrzebnych) emocji i na ogół znajduje mało zrozumienia u osób postronnych. Od razu na wstępie trzeba jednak zauważyć, że podejmowanie próby analizy i opisu fenomenu mniejszości narodowych i etnicznych w jakimkolwiek aspekcie, także z pastoralnego punktu widzenia, niejako z góry skazane jest na pewną fragmentaryczność i nieścisłość. Wynika to chociażby z trudności związanych ze zdefiniowaniem pojęcia „mniejszość narodowa” bądź „mniejszość etniczna”, a co za tym idzie, z ustaleniem skali zjawiska. Przy określaniu treści wymienionych pojęć w grę wchodzi bowiem różne czynniki – obiektywne i subiektywne, przy czym o tym, czy dana osoba przynależy do danej mniejszości, ostatecznie decyduje ona sama, jej osobista wola. Zazwyczaj trudno jednoznacznie ustalić, ile osób utożsamia się z daną mniejszością, gdyż subiektywne przeświadczenie człowieka w każdej chwili może ulec zmianie, a fakt przynależności do danej mniejszości nie zawsze jest wyraźnie deklarowany.

1. HISTORYCZNE I SPOŁECZNE KONTEKSTY

Kościół od dawna dostrzega potrzebę zorganizowanej troski duszpasterkiej o mniejszości narodowe i etniczne. Świadectwem tego może być postanowienie IV Soboru Laterańskiego z 1215 r., wzywające do wyznaczenia odpowiednich ludzi do sprawowania świętych obrzędów, udzielania sakramentów oraz nauczania w różnych językach wiernych pielęgnujących odmienne zwyczaje, żyjących w obrębie jednego miasta i diecezji¹. Dokładniej kwestiami duszpasterstwa mniejszości narodowych i etnicznych, czy w ogóle problematyką związaną z tymi mniejszościami, Kościół zajął się w nowszych czasach, kiedy w wielu krajach w znacznym stopniu nasiliła się aktywność różnych grup mniejszościowych. Na fakt ten zwrócił uwagę papież Jan Paweł II, który tradycyjne noworoczne orędzie na Światowy Dzień Pokoju w 1989 r. poświęcił właśnie problemom mniejszości². Oprócz dokumentów Kościoła

---

¹ Oryginalny tekst orzeczenia brzmi następująco: *Quoniam in plerisque partibus intra eandem civitatem atque diocesim permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub una fide varios ritus et mores, dstrictie praecipimus ut pontifices huiusmodi civitatum sive diocesum, provideant viros idoneos, qui secundum diversitates rituum et linguarum divina officia illis celebrent et ecclesiastica sacramenta ministrent, instruendo eos verbo pariter et exemplo* – cyt. za: Arkadiusz Baron, Henryk Pietras (red.), *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 2 (Kraków: WAM, 2002), 244.

² Jan Paweł II, *Poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju. Orędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju – 01.01.1989*. Wcześniej w XX w. Kościół odnosił się do problemów mniejszości,

powszechnego odnoszących się do mniejszości narodowych i etnicznych istnieją także urzędowe wypowiedzi poszczególnych Kościołów lokalnych, na terenie których spotyka się grupy mniejszościowe³.

Występowanie mniejszości narodowych, etnicznych czy kulturowych niesie ze sobą wiele wyzwań, którymi należy gruntownie się zajmować, gdyż tego domaga się już sama powszechność tego fenomenu.

Niemal we wszystkich społeczeństwach istnieją dzisiaj mniejszości jako wspólnoty wywodzące się z odmiennych tradycji kulturowych, różniące się przynależnością rasową i etniczną, wierzeniami religijnymi czy też doświadczeniami historycznymi⁴

– stwierdził w swoim orędziu Jan Paweł II. Trafnie powszechność zjawiska mniejszości zobrazował liczbami emerytowany biskup opolski – abp Alfons Nossol, który zauważył, że „na świecie w ogóle jest ok. 8 000 różnych narodowych, etnicznych, językowych i kulturowych grup, a tylko 200 państw”⁵.

Na skutek ogromnych zmian politycznych, jakie w 1989 r. zaszły w Europie Środkowej i Wschodniej, społeczeństwa tych części Starego Kontynentu zostały w dość nagły sposób skonfrontowane z problematyką ochrony mniejszości narodowych i etnicznych, jak również z zagrożeniami, jakie wynikają z postaw nacjonalistycznych. O zaskakująco nowej sytuacji i związanych z nią wyzwaniami pisał wówczas abp Nossol:

I tak w całej Europie Środkowo-Wschodniej i poza nią ‘odżyła nagle’, a właściwie przypominała o swoim istnieniu, cała gama mniejszości etnicznych, narodowych, kulturowych i religijnych, przy czym niektóre z nich zaczynają gdzieś nawet w sposób bezwzględny dochodzić swoich praw, domagając się oficjalnego uznania i poszanowania [...]. Ich odżycie i ujawnienie się to m.in. zapewne także przejaw i cena odzyskanej wolności. Dlatego też zamiast ulegać obustronnie panice i reakcjom nacjonalistycznym, czy wręcz szowinistycznym, powinniśmy to nowe zjawisko rozwiązywać w ramach nieodzowności pojednania z drugimi⁶.

---

wskazując na ich prawa i obowiązki, m.in. w konstytucji II Soboru Watykańskiego *Gaudium et spes* (nr 59, 73, 78 n.) oraz w encyklice Jana XXIII *Pacem in terris* (nr 94, 96, 97).

³ Wiele z tych wypowiedzi zostało zebranych w: *Kirche und ethnische Minderheiten. Dokumente der Ortskirchen aus Zentral- und Westeuropa*, red. Kurt Egger (Brixen: A. Weger, 1997).

⁴ Jan Paweł II, *Poszanowanie mniejszości*, nr 2.

⁵ Alfons Nossol, *Der Bischof im Dienst der Einheit in einer Diözese mit Minderheiten*, w: *Kirche in Europa. La Chiesa in Europa*. Red. Kurt Egger (Brixen: A. Weger, 1996), 49.

⁶ Alfons Nossol, „Potrzeba pojednania dzisiaj”. List pasterski na Wielki Post 1990”, *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 7-8 (1990): 248 n.

W sytuacji odzyskiwanej wolności politycznej na kulturowo zróżnicowanym Śląsku pojawiły się głosy domagające się uznania i respektowania praw mniejszości żyjących na tej ziemi. Ludność identyfikująca się z kulturą niemiecką coraz częściej zwracała się do abpa Nossola z prośbą o przywrócenie nabożeństw w języku niemieckim. Uwzględniając te postulaty, biskup opolski 11 maja 1989 r. poprosił ministra prowincjalnego Prowincji św. Jadwigi Zakonu Braci Mniejszych – o. Bazylego Iwanka

o wyrażenie zgody, by na Górze św. Anny odprawiano regularnie niedzielną i świąteczną Eucharystię w języku niemieckim. Ta ‘Góra ufnej modlitwy’ zawsze bowiem była miejscem szczególnej posługi duszpasterskiej dla wierzącego ludu śląskiego. Do 1939 r. odprawiano tu głównie pielgrzymki w obu językach – polskim i niemieckim, ponieważ względy duszpasterskie tej ziemi tego wymagały. Coraz liczniejsze grupy wiernych wywodzących się z ludności autochtonicznej, przysyłają do Kurii błagalne prośby o takie nabożeństwa, zwłaszcza wielu ludzi starszych pragnie po prostu modlić się w ‘języku swego serca’, ponieważ tak nauczyli się kiedyś modlić i byli też przygotowani do sakramentu pokuty i Eucharystii. [...] Pragnę przy tym zaznaczyć, iż właśnie wczoraj rozmawiałem w tej sprawie z Księdzem Prymasem, któremu spodobало się to rozwiązanie duszpasterskie i dlatego też wyraził zgodę na to, bym się w swej prośbie do Czcigodnych Ojców na niego powołał⁷.

Pierwsza oficjalnie odprawiona Msza św. w języku niemieckim w diecezji opolskiej miała miejsce 4 czerwca 1989 r. właśnie w sanktuarium na Górze św. Anny⁸. Niedługo potem odprawianie nabożeństw w tym języku wznowiono także w wielu parafiach diecezji. W ten sposób na wyraźne życzenie wiernych u progu lat dziewięćdziesiątych XX w. na Śląsku, który od średniowiecza aż po dziś dzień jest miejscem spotkania różnych kultur, przywrócono celebrowanie liturgii w języku niemieckim. Tym samym nawiązano do bogatych tradycji duszpasterstwa różnych grup językowych w tym na wskroś europejskim regionie. W stosunkowo powikłanych dziejach Śląska nie brakowało bowiem okresów szczególnego zaangażowania Kościoła katolickiego na rzecz sprawowania wspólnotowych praktyk religijnych – w zależności od potrzeby – w języku polskim, niemieckim czy czeskim⁹.

⁷ Cyt. za: Andrzej Hanich, „Duszpasterstwo grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”, *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 10/11 (1991): 407.

⁸ Thomas Urban, *Deutsche in Polen. Geschichte und Gegenwart einer Minderheit* (München: C.H. Beck, 1993), 196.

⁹ Więcej na temat bogatej historii duszpasterstwa różnych grup językowych na Śląsku w: Marcin Worbs, „Wielojęzyczne duszpasterstwo, czyli o ‘śląskiej tolerancji’ inaczej”, *Zbliżenia-Annäherungen*, nr 3 (2001): 78-82. Wymowne przykłady świadczące o respektowaniu odmienności tradycji i języka poszczególnych grup narodowych w diecezji wrocławskiej podaje Josef Joachim

Zgodnie z przewidywaniami przywrócenie nabożeństw w języku niemieckim na terenie diecezji opolskiej w 1989 r. wywołało różne reakcje. O ile rodzima ludność przyjęła ten fakt z wielkim zadowoleniem i z wdzięcznością, o tyle po stronie napływowych mieszkańców nierzadko pojawiała się krytyka czy nawet pewne lęki. W atmosferze powstałego napięcia abp Alfons Nossol w listach pasterskich na Wielki Post w latach 1990 i 1991 gorąco apelował do swoich diecezjan o podjęcie i realizowanie dzieła pełnego pojednania¹⁰. Zwracając uwagę na potrzebę pojednania człowieka z Bogiem, z samym sobą, z drugimi i z całym stworzeniem, opolski pasterz szczególnie akcentował pojednanie między ludźmi utożsamiającymi się z różnymi opcjami narodowymi i kulturowymi. Mocno zachęcał do tego, by w warunkach odzyskania wolności i właściwej sobie podmiotowości podjąć również politycznie niepopularny wówczas temat polsko-niemieckiego pojednania. Przy tym wskazywał na siłę chrześcijańskiego pojednania, które polega nie tylko na odrzucaniu wrogości, lecz także na nowej jakości życia, opartej na przebaczeniu, szacunku, równości i miłości. W duchu tejże miłości abp Nossol wzywał do podjęcia trudu przewycięzania dotychczasowych stereotypów:

Ta właśnie miłość nakazuje nam zerwać z obiegowym, niestety jeszcze dzisiaj często powtarzanym, sloganem: 'jak długo świat światem, nigdy nie będzie Polak Niemcowi bratem', lub też z przekonaniem o jakoby odwiecznej, wprost 'dziedziicznej wrogości' między naszymi narodami¹¹.

I dalej biskup opolski stwierdził optymistycznie, że diecezjanie opolscy są niejako do tego predysponowani, by wypracować pewien model autentycznego pojednania polsko-niemieckiego, gdyż mieszkańcy ziemi śląskiej mają „bardzo bliskie powiązania zarówno z Zachodem, jak też ze Wschodem” i dlatego znają „głębiej ducha obydwu narodów!”¹². Powinni zatem „uczynić wszystko, co dyktuje [...] wiara chrześcijańska, by narody te mogły naprawdę się pojednać. Bez prawdziwego pojednania polsko-niemieckiego w samym

---

Menzel, „Muttersprachliche Seelsorge im Bistum Breslau. Ein historischer Überblick”, w: *De Ecclesia Silesiae. Festschrift zum 25jährigen Bestehen der Apostolischen Visitatur Breslau*, red. Hubert Unverricht, Gundolf Keil (Sigmaringen: Jan Thorbecke, 1997), 97-104.

¹⁰ Alfons Nossol, „Potrzeba pojednania dzisiaj”, 246-251; „Pojednanie w prawdzie i miłości”. List pasterski na Wielki Post 1991, *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 6 (1991): 207-212.

¹¹ Nossol, „Pojednanie w prawdzie i miłości”, 210 n.

¹² Tamże, 211.

centrum Europy, nie będzie bowiem też wspólnego Domu Europejskiego”¹³. Warto dodać, że oba te listy pasterskie zostały przetłumaczone na język niemiecki i dzięki temu spotkały się z szerokim zainteresowaniem także za granicą¹⁴.

Wracając do kwestii nowo wprowadzonych nabożeństw niemieckojęzycznych w diecezji opolskiej, trzeba skonstatować, że pod ich adresem wysuwano szereg pytań i zastrzeżeń, a w skrajnych wypadkach posuwano się nawet do kwestionowania ich potrzeby¹⁵. W ówczesnej sytuacji stawiano często pytanie o zasadniczym znaczeniu: po co wprowadzać nabożeństwa niemieckojęzyczne, skoro dzisiejsi mieszkańcy Śląska znają język polski i skoro w liturgii sprawowanej po polsku nie ma jakichkolwiek barier komunikacyjnych dla jej uczestników? Zawiązała się niezwykle żywa dyskusja, która w jakimś stopniu nawet spolaryzowała narodowościowo i etnicznie zróżnicowaną ludność Śląska. W wywołanej debacie wysuwano argumenty natury historycznej, kulturalnej, socjologicznej i pastoralnej. Szczególną rolę w tej dyskusji odegrał argument o prawie do respektowania i pielęgnowania tzw. języka serca. Przez „język serca” zwykle rozumie się język, w którym człowiek wyraża swoją narodową i kulturową tożsamość, jak również swoją emocjonalność. Chodzi zatem o mowę, w której w wyraźny sposób dochodzi do głosu emocjonalne zaangażowanie człowieka – mowę, w której najchętniej wyraża on swoje uczucia. Abp Nossol zwykł definiować „język serca” jako język, w którym matka szepce dziecku pierwsze słowa do ucha, a także jako język, w którym człowiek się modli, liczy i być może przeklina. Znany ze swego poczucia humoru arcybiskup do drugiej przytoczonej definicji dodaje często dowcipny komentarz, w którym stwierdza, że mamy tu więc do czynienia z trzema sprawami, w których nie można się pomylić, bo taka pomyłka mogłaby wiele kosztować. Dostrzegając potrzebę respektowania „języka serca”, abp Alfons Nossol często przywoływał znaczący przykład z czasów przynależności Śląska do nieprzychylnego katolicyzmowi i faworyzującego język niemiecki państwa pruskiego, a mianowicie postawę ks. Bernharda Bogedaina (1810-1860) – głównego inspektora szkół ludowych w Rejencji opolskiej, a od 1858 r. wrocławskiego biskupa pomocniczego. Ks. Bogedain był świadom dużego

¹³ Tamże, 211 n.

¹⁴ Alfons Nossol, „‘Notwendigkeit der Versöhnung heute’. Hirtenbrief für die Fastenzeit 1990”; „‘Versöhnung in Wahrheit und Liebe’. Hirtenbrief für die Fastenzeit 1991”, w: *Kirche und ethnische Minderheiten: Dokumente der Orstkirchen aus Zentral- und Westeuropa*, red. Kurt Egger (Brixen (Bozen): A. Weger, 1997) 110-123.

¹⁵ Poniższe fragmenty dotyczące fenomenu „języka serca” po raz pierwszy opublikowałem w: Marcin Worbs, *Dwujęzyczny modlitewnik i śpiewnik „Weg zum Himmel – Droga do nieba” z 1989 roku*, w: *Stulecie „Drogi do nieba” ks. Ludwika Skowronka*, red. Rudolf Pierskała (Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2003), 123 n.

znaczenia mowy ojczystej dla religijności człowieka i dlatego usilnie zabiegał o nauczanie języka polskiego w szkołach. „Choć był Niemcem, postarał się, aby ludność przez kilkadziesiąt lat miała na Śląsku, dobrą polską szkołę”, albowiem był przekonany o tym, że „tylko macierzyńskim językiem można przemówić do serc i podnieść do Boga”¹⁶.

Wprawdzie argument „języka serca” ma silne zabarwienie subiektywne, niemniej jednak nie można go lekceważyć ani ignorować, gdyż w sferze religijnej jego respektowania domaga się antropologia aktu wiary. Przecież w akcie wiary uczestniczy cały człowiek, tzn. jego umysł, wola i uczucia. Przyjęcie tezy, że akt religijny ma charakter nie tylko intelektualno-wolitywny, lecz także emocjonalny, implikuje uznanie i respektowanie prawa do sprawowania praktyk religijnych angażujących emocjonalną sferę człowieka, w tym także afirmację modlitwy w „języku serca”. Zwłaszcza ci uczestnicy celebrowanych na Śląsku nabożeństw w języku niemieckim, których czas dzieciństwa i młodości przypadł na lata politycznej przynależności tego regionu do Niemiec, modlitwę w tym języku traktowali właśnie jako potrzebę serca. W kontekście refleksji na temat znaczenia „języka serca” warto jeszcze zauważyć, że do tego pojęcia odwołuje się również II Polski Synod Plenarny. Omawiając zagadnienie duszpasterstwa Polaków żyjących na Wschodzie, synod podkreśla znaczenie języka polskiego jako „języka serca” w ich życiu religijnym. W dokumentach synodalnych czytamy o „języku serca” wiernych utożsamiających się z narodowością polską:

W nim bowiem, dzięki starym polskim modlitewnikom i katechizmom oraz ręcznie przepisywanym pieśniom i modlitwom, przekazywanym z pokolenia na pokolenie, w najtrudniejszym okresie prześladowań religijnych i narodowych, zachowali oni wiarę i na nim oparli świadomość swego polskiego pochodzenia. Jest on przez nich uważany za najważniejszy znak ich tożsamości narodowej i duchowej odrębności w otaczającym ich środowisku¹⁷.

2. USTALANIE ZASAD

Podjmując odważnie nowe i trudne wyzwanie, jakim było zorganizowanie duszpasterskiej opieki nad mniejszościami narodowymi i etnicznymi, abp Alfons Nossol zlecił przygotowanie dla duchownych dokumentu pt. „Wskazania

¹⁶ Mieczysław Tobiasz, *Pionierzy odrodzenia narodowego i politycznego na Śląsku (1763-1914)* (Katowice: s.n., 1945), 42 n.

¹⁷ *Dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego (1991-1999)*, Poznań 2001, 257n.

dotyczące duszpasterstwa grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”, który został udostępniony w październiku 1990 r. i który miał przysłużyć się do znalezienia odpowiednich, przez wszystkich akceptowanych, rozwiązań¹⁸. We „Wskazaniach” wezwano, aby celem godnego i nieprowadzącego do konfliktów celebrowania nabożeństw w języku niemieckim do rozmów przygotowawczych zaprosić zarówno przedstawiciele Parafialnych Rad Duszpasterskich, jak i działacze mniejszości, by podjąć tematykę pojednania w przepowiadaniu (kazania, rekolekcje parafialne) oraz by – w razie potrzeby – duszpasterz spotkał się z parafianami, którzy mają trudności z zaakceptowaniem wielojęzycznego duszpasterstwa. Ponadto zasugerowano, aby celebransi niewładający obcym językiem teksty modlitw odmawiali po polsku, zaś lud wykonywał śpiewy w wybranym przez siebie języku. Wcześniej wyznaczonych dekanalnych duszpasterzy mniejszości zobligowano do organizowania kursów szkoleniowych dla księży, lektorów i organistów, a także do wyposażenia zainteresowanych parafii w odpowiednie materiały. Gwoli ścisłości należałoby dodać, że we „Wskazaniach” jest mowa o możliwości celebrowania nabożeństw nie tylko w języku niemieckim, lecz także po morawsku, litewsku, ukraińsku lub w innym języku.

Po upływie dwóch lat, w listopadzie 1992 r. zostały podane „Drugie wskazania dotyczące duszpasterstwa grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”¹⁹, w których na podstawie zebranych w międzyczasie doświadczeń dokonano pewnego bilansu wstępnego i doprecyzowano niektóre kwestie. Po wyrażeniu uznania dla duszpasterzy, którzy celem skutecznego realizowania swojej posługi włożyli wiele trudu w poznanie lub lepsze opanowanie języka niemieckiego, stwierdzono, że nadal zdarzają się sytuacje, w których księża odmawiają wiernym prawa do celebrowania liturgii w „języku serca”. W związku z tym dla uniknięcia nieporozumień abp Nossol wezwał, aby Msze św. dla grup mniejszościowych w miarę możliwości odprawiać w każdą niedzielę i święto o godzinie ustalonej wspólnie przez proboszcza, radę duszpasterską i przedstawiciele mniejszości, przy czym zawsze winno się mieć na uwadze całokształt parafialnego duszpasterstwa. Zasugerowano też możliwość dwujęzycznej liturgii słowa (wprowadzenie do Mszy, jedno z czytań, ewangelia, homilia i modlitwa wiernych), ponieważ „Msza św. powinna być dostępna

---

¹⁸ Alfons Nossol, „Wskazania dotyczące duszpasterstwa grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”, *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 10-11 (1991): 401-403.

¹⁹ Alfons Nossol, „Drugie wskazania dotyczące duszpasterstwa grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”, *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 9 (1994): 417-419.

i rozumiała dla wszystkich, zwłaszcza gdy osoby nie znające języka mniejszości chcą w pełni w niej uczestniczyć²⁰.

Dalszym ustalaniem zasad kształtowania posługi duszpasterskiej wobec mniejszości narodowych i etnicznych zajął się Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej, który odbywał się w latach 2002-2005. W ramach prac synodalnych dyskusji poddano dokument roboczy pt. „Pojednana różnorodność”²¹, który został przygotowany przez Komisję ds. Duszpasterstwa Mniejszości. Do konsultacji zaproszono parafialne zespoły synodalne, zarządy kół mniejszości niemieckiej (*Deutscher Freundschaftskreis* – DFK), a także wszystkich pozostałych zainteresowanych. Z informacji zawartych w maszynopisie²² opracowanym przez przewodniczącego komisji ks. Wolfganga Globischa wynika, że do Sekretariatu Synodu wpłynęły 4 sprawozdania dekanalnych sprawozdawców, 17 ankiet wypełnionych przez parafialne zespoły synodalne, 75 odpowiedzi zarządów mniejszości niemieckiej oraz indywidualne głosy 171 osób. Na podstawie nadesłanych wypowiedzi można stwierdzić, że w wielu parafiach nabożeństwa dla mniejszości są dobrze przygotowywane przez życzliwie nastawionych i zaangażowanych duszpasterzy oraz służbę liturgiczną (zwłaszcza organistów i lektorów) przy współpracy z władzami miejscowych kół mniejszości niemieckiej. Zdecydowana większość respondentów opowiadała się za dwujęzycznym modelem liturgii; zaledwie kilka osób domagało się Mszy św. wyłącznie w języku niemieckim. W wypowiedziach zgodnie podkreślano znaczenie celebrowania liturgii w języku niemieckim dla bardziej owocnego uczestniczenia w liturgii podczas pobytów w Niemczech. Niestety, nie brakowało też głosów krytycznych, zarówno pod adresem przedstawicieli mniejszości, jak i duszpasterzy. Tym pierwszym w niektórych wypadkach zarzucano zbyt małe zaangażowanie w przygotowywanie i celebrowanie nabożeństw w języku niemieckim, natomiast najczęstsze zarzuty stawiane wobec niektórych duchownych, to: zbyt rzadkie lub o niekorzystnej porze (wcześnie rano albo po południu) celebrowanie Mszy św. w języku niemieckim, uzależnienie tego celebrowania od zgłoszenia intencji mszalnej, a także obarczanie odpowiedzialnością za przygotowanie liturgii wyłącznie przedstawicieli mniejszości.

W wyniku obrad synodalnych ustalono, że sprawami duszpasterstwa mniejszości narodowych, stanowiącego specyficzną formę posługi Kościoła opolskiego,

²⁰ Tamże, s. 419.

²¹ *W drodze do Emaus. Dokumenty robocze Komisji Synodalnych* (Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża, 2003), 99-103.

²² Maszynopis jest w posiadaniu autora.

„zajmuje się Diecezjalna Rada Mniejszości Narodowych, w skład której Biskup Opolski powołuje przedstawicieli wszystkich mniejszości narodowych istniejących w diecezji” (statut nr 12). Jednocześnie stwierdzono, że „przedstawicielem mniejszości narodowej na terenie parafii jest prawnie uznany zarząd mniejszości” (tamże). Poza tym synod wezwał duszpasterzy, by w duchu ewangelicznego pokoju i pojednania uwzględniali problemy mniejszości i troszczyli się o jej akceptację m.in. w ramach katechezy i w głoszonych homiliach. W najważniejszej kwestii duszpasterstwa mniejszości narodowych, tj. w sprawie celebrowania Eucharystii, w zasadzie podtrzymano stanowisko wyrażone w „Drugich wskazaniach dotyczących duszpasterstwa grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”: „Grupy mniejszościowe: niemiecka, ukraińska, romska i inne mają prawo do Mszy św. w języku ojczystym, w miarę możliwości w każdą niedzielę i święto. Proboszcz wspólnie z radą duszpasterską i przedstawicielami mniejszości ustala częstotliwość i właściwą godzinę sprawowania liturgii, uwzględniając jednak zawsze całokształt duszpasterstwa parafialnego” (statut nr 90). Ponadto ponownie zalecono dwujęzyczny model celebrowania liturgii dla mniejszości, by była ona zrozumiała także dla wiernych nieznających dobrze języka mniejszości i by, kontynuując wielojęzyczne tradycje na Śląsku, przyczyniała się do „pogłębiania świadomości przynależności do Kościoła powszechnego oraz do wychowania społeczeństwa otwartego, akceptującego i szanującego każdego człowieka bez względu na język i kulturę” (statut nr 92)²³. Podobnie zresztą kwestie związane z celebrowaniem Mszy św. dla mniejszości reguluje Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej, który odbył się w latach 2017-2018²⁴.

W posynodalnym dokumencie opracowanym przez Radę Duszpasterską Mniejszości Narodowych i Etnicznych Diecezji Opolskiej w 2017 r., a więc już w czasie pasterskiej posługi bpa Andrzeja Czai, podano szczegółowe zalecenia dotyczące dwujęzycznego modelu celebrowania liturgii:

Aby ułatwić udział w liturgii tym, którzy nie znają języka mniejszości, duszpasterz może włączyć do celebracji teksty w języku polskim: wprowadzenie do Mszy św., jedno z czytań, niektóre wezwania modlitwy wiernych, homilię i ogłoszenia parafialne. W dwujęzycznym modelu celebracji eucharystycznej zaleca się jednak wygłoszenie części wprowadzenia, podanie skrótu homilii oraz najważniejszych ogłoszeń parafialnych w języku mniejszości, aby kształtować jej język w perspektywie religijnej²⁵.

²³ *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy* (Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża), 2005.

²⁴ *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej (2017-2018). Statuty i aneksy*, Gliwice 2018, nr 440 n.

²⁵ Rada Duszpasterska Mniejszości Narodowych i Etnicznych Diecezji Opolskiej, *Posługa pastoralna Kościoła osobom i grupom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych*, Opole 2017, 10.

3. DUSZPASTERSKA PRAKTYKA

Omawiając duszpasterską troskę Kościoła o mniejszości narodowe i etniczne w diecezji opolskiej, należałoby również podjąć próbę ukazania realizowania wyżej omówionych zasad w praktyce. Innymi słowy, chodziłoby o odpowiedź na pytanie: jak i na ile owe wypracowane w wyniku licznych konsultacji i doświadczeń zasady znajdują zastosowanie w życiu diecezji?

Regularną opiekę duszpasterską nad wiernymi należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych mieszkającymi na terenie diecezji opolskiej sprawuje działające w strukturach Wydziału Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej w Opolu Duszpasterstwo Mniejszości Narodowych i Etnicznych, które podlega bezpośrednio jurysdykcji biskupa opolskiego. Do zadań duszpasterstwa należy m.in.: opracowywanie i publikowanie drukowanych i elektronicznych materiałów formacyjnych i informacyjnych, pomocy dydaktycznych, modlitewników, śpiewników oraz publikacji o charakterze teologicznym i kulturowym; przeprowadzanie szkoleń dla osób zaangażowanych w duszpasterstwo mniejszościowe (kapłanów, katechetów, muzyków kościelnych, lektorów i in.); współpraca z mediami, a także organizowanie pielgrzymek. Pośród pielgrzymek szczególnie dużym zainteresowaniem wiernych cieszy się doroczny Dzień Modlitw Mniejszości Narodowych i Etnicznych na Górze św. Anny obchodzony od 1996 r. w czerwcu²⁶ oraz wrześniowa Pielgrzymka Narodów do sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Wspomożycielki Wiernych w Złoty Horach w Czechach, w której licznie uczestniczą Czesi, Niemcy i Polacy. Zwłaszcza w pierwszych latach swego istnienia duszpasterstwo organizowało wiele podróży studyjnych (często połączonych z kursami języka niemieckiego) do Niemiec dla animatorów grup mniejszościowych. Inspirowaniem i koordynowaniem różnych inicjatyw Duszpasterstwa Mniejszości Narodowych i Etnicznych w diecezji opolskiej zajmuje się ustanowiony przez biskupa opolskiego diecezjalny duszpasterz mniejszości narodowych i etnicznych. W latach 1990-2013 funkcję tę pełnił ks. prałat Wolfgang Globisch. Jego następcą w 2013 r. został ks. dr hab. Piotr Tarlinski, którego bp Andrzej Czaja w 2018 r. mianował wikariuszem biskupim ds. mniejszości narodowych i etnicznych.

---

²⁶ Początkowo, tj. od 1981 r., pielgrzymka ta była organizowana tylko dla mniejszości romskiej. Jej inicjatorem był ówczesny biskup pomocniczy Antoni Adamiuk. Andrzej Hanich, *Góra św. Anny – centrum pielgrzymkowe Śląska Opolskiego 1945-1999* (Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski, 1999), 300-302.

W celebrowanych dla mniejszości niemieckiej nabożeństwach z reguły używa się dwujęzycznego modlitewnika i śpiewnika *Weg zum Himmel – Droga do nieba*, dobrze zadomowionego w religijnej tradycji Śląska. Najpierw jego prowizoryczna wersja została opracowana przez prof. Joachima Piegsę MSF w 1989 r.²⁷, a potem w 1997 r. ukazała się poszerzona edycja, zredagowana przez ks. Globischa i ks. dra Joachima Waloszka²⁸. Ponadto do śpiewów zawartych w tym modlitewniku i śpiewniku wydano akompaniament organowy.

Warto też wspomnieć o tym, że duszpasterska troska o potrzeby wiernych identyfikujących się z mniejszościami narodowymi i etnicznymi, a zwłaszcza z mniejszością niemiecką, znajduje również wyraz w formacji kapłańskiej realizowanej w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu. W programie formacyjnym alumnów dokładniej omawia się nauczanie Kościoła dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych, uwzględnia bogate tradycje wielojęzycznego duszpasterstwa na Śląsku, a także kształci w kierunku przysposobienia do celebrowania Mszy św. i sprawowania sakramentów w języku niemieckim.

Gdy natomiast chodzi o dane liczbowe dotyczące duszpasterskiej posługi Kościoła opolskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych, to w kwestii tej można przedstawić następujące ustalenia. Opublikowany na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. w „Wiadomościach Urzędowych Diecezji Opolskiej” artykuł ks. prof. Andrzeja Hanicha zawiera informację, że wtedy liturgię w języku niemieckim (na ogół jedna Msza św. w niedzielę lub w tygodniu i ewentualnie nabożeństwo) systematycznie celebrowano w ok. 30 parafiach, zaś nieregularnie w ok. 50 kolejnych parafiach²⁹. Na podstawie statystyki opracowanej przez ks. Globischa, podanej w czerwcu 2000 r. wiadomo, że wówczas Msze św. w języku niemieckim celebrowano w 193 parafiach diecezji opolskiej (prawie połowa wszystkich parafii diecezji), przy czym w 114 parafiach – co niedzielę, w 45 – dwa razy w miesiącu, a w 34 – raz na miesiąc³⁰. Z kolei w wydanych w 2005 r. statutach Pierwszego Synodu

---

²⁷ Joachim Piegsa, „Zur Neuauflage des deutsch-polnischen Gebet- und Gesangbuches „Weg zum Himmel” – „Droga do nieba”, *Oberschlesisches Jahrbuch* 10 (1994): 262-265.

²⁸ Wolfgang Globisch, Joachim Waloszek (red.), *Weg zum Himmel. Katholisches Gebet- und Gesangbuch – Droga do nieba. Katolicki Modlitewnik i Śpiewnik* (Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża, 1997).

²⁹ Andrzej Hanich, „Duszpasterstwo grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”, *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej* nr 10/11 (1991): 409.

³⁰ Dane te zostały podane w biuletynie: *Die Heimatkirche. Informationen der Seelsorge für die Minderheiten in der Diözese Oppeln* 3 (2000).

Diecezji Opolskiej jest powiedziane, że „w 235 parafiach (na 396) istnieje mniejszość niemiecka, natomiast w miastach spotykamy grupy ukraińskie, a ponadto teren diecezji zamieszkuje także ok. 2500 Romów” (nr 2). W wyżej cytowanym posynodalnym dokumencie Rady Duszpasterskiej Mniejszości Narodowych i Etnicznych Diecezji Opolskiej ogólnie stwierdzono, że „najliczniejszymi grupami mniejszościowymi, które w diecezji opolskiej objęto posługą duszpasterską są Niemcy i Romowie”³¹. Ze statystyki opracowanej w 2023 r. i udostępnionej przez ks. Tarlinskiego wynika, że Msze św. w języku niemieckim odprawiane są w 83 parafiach diecezji opolskiej: w 40 parafiach co tydzień, w 8 – co dwa tygodnie, w 27 – raz w miesiącu, w 5 – dwa razy w miesiącu i w 3 – trzy razy w miesiącu. Najczęściej są to Msze św. niedzielne; w zaledwie kilku wypadkach chodzi o Msze celebrowane w dni powszednie. Ponadto statystyka ta podaje, że w diecezji opolskiej w języku niemieckim odprawiane są następujące nabożeństwa: majowe (w 8 parafiach), różańcowe w październiku (w 12 parafiach) oraz Drogi Krzyżowej (w 6 parafiach). Analizując powyższe dane, można stwierdzić, że ilość Mszy św. dla grup mniejszości niemieckiej w ostatnim czasie zmalała, podobnie zresztą jak realizowanie wielu innych praktyk religijnych wykazuje obecnie w Polsce tendencję spadkową.

Odnosnie do duszpasterskiej posługi wobec mniejszości romskiej można zauważyć, że w zasadzie jest ona realizowana w nieregularny sposób i przejawia się głównie w pierwszokomunijnej katechezie dzieci. Aktualnie nowym wyzwaniem jest potrzeba rozwinięcia duszpasterskiej troski o ludność ukraińską, którą dziś należałoby jednak postrzegać bardziej w kategoriach uchodźców bądź imigrantów.

4. PODSUMOWANIE I SPOJRZENIE W PRZYSZŁOŚĆ

Wymagająca wiele wrażliwości, taktu i roztropności duszpasterska troska Kościoła opolskiego o mniejszości narodowe i etniczne jest szczególnym wyrazem jego szacunku dla wolności i godności każdego człowieka. Zabiegając o zgodną koegzystencję ludzi różnych kultur na zasadzie pojednanej różnorodności, Kościół ten zdecydowanie opowiada się za tolerancją i akceptacją mniejszości narodowych i etnicznych i usiłuje współtworzyć do teźże akceptacji odpowiedni klimat w społeczeństwie. Kościół opolski w duchu

---

³¹ *Posługa pastoralna Kościoła*, s. 13.

Ewangelii pragnie służyć wszystkim mieszkańcom Śląska, niezależnie od ich narodowej tożsamości, i jednocześnie stara się o ich integrację. Zawsze ponadto stał na stanowisku, że duszpasterstwo mniejszości nie może dzielić, dlatego nie zakładano tu parafii personalnych dla grup mniejszościowych, mimo że Kodeks Prawa Kanonicznego taką możliwość przewiduje (kan. 518).

Poprzez realizowanie duszpasterskiej posługi wobec wiernych identyfikujących się z mniejszościami, zwłaszcza z mniejszością niemiecką, Kościół opolski przyczynia się również do zachowywania i rozwijania wielorakiego kulturowego dziedzictwa Śląska. Dowodem tego są liczne tradycje kulturowane w dzisiejszej pobożności na omawianym terenie głównie dzięki inspiracjom wychodzącym z kręgów mniejszościowych. W tym kontekście można by wskazać na pieśni kościelne (np. wywodząca się z tradycji niemieckiej wersja hymnu *Te Deum laudamus*), zwyczaje związane ze świętami roku liturgicznego (np. przejęty z Niemiec zwyczaj tzw. kolędników misyjnych) bądź też tradycje powiązane z kultem świętych (np. coraz bardziej upowszechniające się w diecezji opolskiej uroczyste obchody ku czci św. Marcina ze szczególnym udziałem dzieci). Oprócz swych czysto religijnych funkcji te pielęgnowane dziś przez wszystkich tradycje ubogacają skarbiec śląskiej kultury. Podsumowując, można więc skonstatować, że realizowana już od ponad 30 lat posługa duszpasterska wobec mniejszości narodowych i etnicznych w diecezji opolskiej przynosi wiele cennych korzyści zarówno osobom identyfikującym się z mniejszościami, jak i pozostałym.

Na zakończenie można by jeszcze popatrzeć w przyszłość i zapytać, czy w sytuacji malejącej liczby osób utożsamiających się z mniejszością niemiecką (co powodowane jest głównie odchodzeniem starszego pokolenia) nadal będzie istniała potrzeba celebrowania nabożeństw w języku niemieckim. Wprawdzie obecnie trudno jest przewidzieć, jak sprawy mniejszości w dzisiejszym świecie potoczą się dalej, tym bardziej, że żyjemy w czasach licznych i dynamicznych zmian, niemniej jednak wydaje się, że mimo nasilających się tendencji asymilacyjnych zawsze znajdą się grupy ludzi, którzy będą chcieli zachowywać swoją odrębną tożsamość i pielęgnować swoją odrębną kulturę. Skoro powszechnie przyjmuje się, że decydowanie o przynależności do jakiejś mniejszościowej grupy narodowej czy etnicznej jest wyłączną kompetencją poszczególnego człowieka, to z pewnością wciąż trzeba liczyć się z możliwością dokonywania takich wyborów. Historyczne doświadczenia terenów stykania się różnych kultur uczą, że istnienie mniejszości narodowych i etnicznych niejako wpisane jest w los takich miejsc, co zresztą wymownie pokazują złożone i barwne dzieje **ziemi śląskiej**, na której – choć z różną intensywno-

nością – niemal zawsze spotykano grupy mniejszościowe. Historia uczy także, że stale trzeba być przygotowanym do zmierzania się ze złożoną problematyką mniejszości narodowych. Pamiętny rok 1989 pokazał, jak pilne i konieczne było znalezienie odpowiednich rozwiązań prawnych i pastoralnych, umożliwiających bezkonfliktową i owocną koegzystencję większości i mniejszości na jednym obszarze. Nie wolno zapominać o tym, że kwestie dotyczące mniejszości nie mogą być rozwiązywane tylko na zasadzie bezpośredniego reagowania na pojawiające się problemy i że domagają się czegoś więcej niż tylko jakichś *ad hoc*-strategii. Byłoby dobrze gdyby w tej delikatnej materii zawsze starano się dostrzegać złożoność całej problematyki, uwzględniając historyczne i społeczne konteksty i ujmując ją w długofalowej perspektywie, albowiem dopiero takie szerokie, kompleksowe podejście do sprawy umożliwia skuteczne przewyciężanie tu i ówdzie panującej nieufności, pozwala wypracowywać jasne zasady respektujące prawa wszystkich i urzeczywistniać spokojną i owocną koegzystencję. Mniejszości narodowe i etniczne to wprawdzie na ogół proporcjonalnie niewielkie grupy ludnościowe, niemniej niedostrzeganie czy lekceważenie ich problemów może skutkować niemałymi niepokojami, a w skrajnych wypadkach nawet prowadzić do ostrych konfliktów, czego również dowodzi historia. Szczególnie ważne jest, aby złożoność problematyki mniejszości uświadamiały sobie osoby postronne, które, jak się wydaje, często nie rozumieją problemów danej mniejszości. Być może przedstawione w niniejszym artykule informacje i refleksje na temat duszpasterskiej posługi urzeczywistnianej w diecezji opolskiej wobec osób identyfikujących się z mniejszościami narodowymi i etnicznymi nie tylko przyczynią się do wzbogacenia wiedzy czytelników, lecz także pomogą w kształtowaniu postawy otwartości, jakże wskazanej w tej delikatnej dziedzinie.

BIBLOGRAFIA

- Baron, Arkadiusz i Henryk Pietras (red.). *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 2. Kraków: WAM, 2002.
- Die Heimatkirche. Informationen der Seelsorge für die Minderheiten in der Diözese Oppeln* 3 (2000).
- Drugi Polski Synod Plenarny (1991-1999)*. Poznań: Pallottinum, 2001.
- Egger, Kurt (red.). *Kirche und ethnische Minderheiten. Dokumente der Ortskirchen aus Zentral- und Westeuropa*. Brixen: A. Weger, 1997.
- Globisch, Wolfgang i Joachim Waloszek (red.). *Weg zum Himmel. Katholisches Gebet- und Gesangbuch – Droga do nieba. Katolicki Modlitewnik i Śpiewnik*. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża, 1997.

- Hanich, Andrzej. „Duszpasterstwo grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”, *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej* nr 10/11 (1991): 405-409.
- Hanich Andrzej. *Góra św. Anny – centrum pielgrzymkowe Śląska Opolskiego 1945-1999*. Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski, 1999.
- Jan XXIII. Encyklika *Pacem in terris* (1963). Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1981: 49-80.
- Jan Paweł II. Orędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju 01.01.1989 – *Poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju*. *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 4-5 (1989): 117-124.
- Menzel, Josef Joachim. „Muttersprachliche Seelsorge im Bistum Breslau. Ein historischer Überblick”. W: *De Ecclesia Silesiae. Festschrift zum 25jährigen Bestehen der Apostolischen Visitation Breslau*, red. Hubert Unverricht, Gundolf Keil, 97-104. Sigmaringen: Jan Thorbecke, 1997.
- Nossol, Alfons. „Der Bischof im Dienst der Einheit in einer Diözese mit Minderheiten”. W: *Kirche in Europa. La Chiesa in Europa*, red. Kurt Egger. Brixen: A. Weger, 1996: 49-61.
- Nossol, Alfons. „Drugie wskazania dotyczące duszpasterstwa grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”, *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej* (1994): 417-419.
- Nossol, Alfons. *Notwendigkeit der Versöhnung heute*. „Hirtenbrief für die Fastenzeit 1990; W: *Kirche und ethnische Minderheiten*, red. Kurt Egger. Brixen: A. Weger, 1997: 110-114.
- Nossol, Alfons. „‘Pojednanie w prawdzie i miłości’. List pasterski na Wielki Post 1991. *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 6 (1991): 207-212.
- Nossol, Alfons. „‘Potrzeba pojednania dzisiaj’. List pasterski na Wielki Post 1990”. *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 7-8 (1990): 246-251.
- Nossol, Alfons. „*Versöhnung in Wahrheit und Liebe*”. *Hirtenbrief für die Fastenzeit 1991*. W: *Kirche und ethnische Minderheiten*, red. Kurt Egger. Brixen: A. Weger, 1997: 114-123.
- Nossol, Alfons. „Wskazania dotyczące duszpasterstwa grup mniejszościowych w diecezji opolskiej”. *Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej*, nr 10-11 (1991): 401-403.
- Piegsa, Joachim. „Zur Neuauflage des deutsch-polnischen Gebet- und Gesangbuches ‘Weg zum Himmel’ – ‘Droga do nieba’”, *Oberschlesisches Jahrbuch* 10 (1994): 262-265.
- Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej (2017-2018). Statuty i aneksy. Gliwice 2018.
- Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża, 2005.
- Rada Duszpasterska Mniejszości Narodowych i Etnicznych Diecezji Opolskiej. „Posługa pastoralna Kościoła osobom i grupom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych”. Opole 2017.
- Sobór Watykański II. „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*” (1965). W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje (nowe tłumaczenie)*, 526-606. Poznań: Pallottinum, 2002.
- Tobiasz, Mieczysław. *Pionierzy odrodzenia narodowego i politycznego na Śląsku (1763-1914)*. Katowice: s.n., 1945.
- Urban, Thomas. *Deutsche in Polen. Geschichte und Gegenwart einer Minderheit*. München: C.H. Beck, 1993.
- W drodze do Emaus. Dokumenty robocze Komisji Synodalnych*. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża, 2003.
- Worbs, Marcin. *Dwujęzyczny modlitewnik i śpiewnik „Weg zum Himmel – Droga do nieba” z 1989 roku*. W: *Stulecie „Drogi do nieba” ks. Ludwika Skowronka*, red. Rudolf Pierskała, 123-128. Opole: Redakcja Wydawnictwa Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2003.

Worbs, Marcin. „Wielojęzyczne duszpasterstwo, czyli o ‘śląskiej tolerancji’ inaczej”. *Zbliżenia-Annäherungen*, nr 3 (2001): 78-82.

DUSZPASTERSKA TROSKA KOŚCIOŁA OPOLSKIEGO
O MNIEJSZOŚCI NARODOWE I ETNICZNE
GENEZA – ROZWÓJ – ZNACZENIE

Streszczenie

Wymagająca wiele wrażliwości i roztropności duszpasterska troska Kościoła opolskiego o mniejszości narodowe i etniczne jest szczególnym wyrazem jego szacunku dla wolności i godności każdego człowieka. Zabiegając o zgodną koegzystencję ludzi różnych kultur na zasadzie pojednanej różnorodności, Kościół ten w duchu Ewangelii pragnie służyć wszystkim mieszkańcom Śląska i usiłuje współtworzyć odpowiedni klimat w społeczeństwie do akceptacji mniejszości narodowych i etnicznych. Liczne doświadczenia Kościoła opolskiego odnośnie do mniejszości z pewnością warte są refleksji i zaprezentowania, tym bardziej że problematyka mniejszościowa często wywołuje wiele emocji i na ogół znajduje mało zrozumienia u osób postronnych. W pierwszej części artykułu zostały omówione historyczne i społeczne okoliczności zorganizowania w diecezji opolskiej duszpasterskiej posługi na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych, zwłaszcza dla mniejszości niemieckiej. Następnie ukazano proces ustanawiania zasad obowiązujących w tej dziedzinie i ich realizowanie w życiu. Natomiast w ostatnim punkcie podsumowano działalność duszpasterstwa mniejszości z uwzględnieniem jego roli w życiu Kościoła i całego regionu.

Słowa kluczowe: Kościół opolski; mniejszości narodowe i etniczne; duszpasterstwo; dwujęzyczna liturgia; tolerancja